

ЧАСТИНА ДРУГА КОЛОНІАЛЬНИЙ ПЕРІОД

«АЛЕ ХТО ВІН — АМЕРИКАНЕЦЬ, ОЦЯ НОВА ЛЮДИНА?»

Гектор Сент-Джон де Кревекер, 1782 р.

**НОВІ
НАРОДИ** Більшість новосельців, що прибули до Америки в XVII ст., виявилися англійцями, але траплялись і голландці, шведи та німці у середньому регіоні, трохи французьких гугенотів у Південній Кароліні, а подекуди й раби з Америки – первісно на Півдні – та іспанці, італійці й португальці, розсіпані по всіх колоніях.

Після 1680 року Англія вже не була визначальним поставачальником іммігрантів. Тисячі людей утікали з континентальної Європи, уникаючи воєн. Чимало полишали рідний край через злидні, зумовлені визиском збоку держави та поміщиків.

На 1690 рік населення Америки виросло до чверті мільйона, упродовж кожних наступних 25 років воно подвоювалося, а в 1775 році перевершило 2,5 мільйона.

Хоча кожна родина могла перебратися з Массачусетса, Вірджинії чи Південної Кароліни до Пенсильванії з якнайменшими витратами, різниця між окремими колоніями була відчутною. Ще разючішою вона була між трьома регіональними групами колоній.

НОВА АНГЛІЯ

Нова Англія на північному сході має здебільшого збіднений кам'янистий ґрунт, обмежений обсяг рівнинної землі та задовгі зими; через те прожити там на доходи із фермерства було важко. Удавшись до інших промислів, новоангліїці використовували силу води і споруджували млини й тартаки. Добрі запаси деревини сприяли будівництву суден, а чудові гавані – розвиткові торгівлі, і море стало джерелом багатства. У Массачусетсі вилов тріски створив основи для розквіту.

Перші поселенці сіл і міст довкола гаваней Нової Англії привезли багато ремісників і торгівців. Спільні пасовиська та лісові наділи служили потребам городян, які тримали на околиці міста невеликі ферми. У компактних селищах споруджували школу, церкву чи ратушу, де збиралися городяни для обговорення всіляких справ.

Колонія Массачусетської затоки і надалі розвивала в себе торгівлю. У середині XVII сторіччя вона розбагатіла, а Бостон став одним із найбільших портів Америки.

Дуб на корпуси суден, високі сосни на рангоут і щогли та смола для смоління суден довозилися з лісів північного сходу. Споруджуючи власні судна і плаваючи по світу, суднобудівники Массачусетської затоки заклали підвалини промислу, що набував дедалі більшої ваги. На кінець колоніального періоду третина суден, які плавали під британським прапором, була збудована в Новій Англії. Риба, суднове оснащення та вироби з деревини доповнювали об'єкти вивозу.

Новоанглійські капітани скоро відкрили для себе той факт, що ром і раби – напрочуд вигідний товар. Одна з найзаповзятіших – і невисокоморальних – практик у тор-

гівлі тих часів була так звана «торгівля по трикутнику». Купці й капітани купували рабів на узбережжі Африки за новоанглійський ром, потім продавали їх у Вест-Індії, закупаючи там мелясу, і транспортували її додому, щоб продати місцевим виробникам рому.

СЕРЕДНІ КОЛОНІЇ

Суспільство середніх колоній було розмаїтіше, космополітичніше і менш вибагливе, ніж у Новій Англії. З багатьох поглядів Пенсильванія і Делавер завдячують свій перший успіх Вільямові Пенну.

Під його проводом Пенсильванія розвивалася без перешкод і швидко зростала. 1685 року чисельність її населення досягла майже 9000 чоловік. Серцевиною колонії була Філадельфія, місто, що швидко прославилося широкими затіненими зеленими вулицями, капітальними цегляними й кам'яними будівлями та гамірним портом. На кінець колоніального періоду чи на сторіччя пізніше там жило вже 30 000 чоловік, що репрезентували багато мов, вірувань і занять. Їхній хист до комерції зробив місто одним із найбагатших центрів колоніальної Америки.

Якщо у Філадельфії домінували квакери, в інших місцях Пенсильванії жило багато людей інших вірувань. Найсправнішими фермерами в колонії стали німці. Славилися також домашні промисли – передусім ткацтво, шевство, столярство тощо.

Пенсильванія стала головною брамою до Нового Світу для шотландців та ірландців, що перебиралися до колонії на початку XVIII сторіччя. Зарозумілі й убогі чужинці, як назвав їх один пенсильванський урядовець, ненавиділи англійців і не довіряли жодній владі. Шотландці та ірландці схильні були селитися в глибині краю, розчищали землю і займалися мисливством та хліборобством для власних потреб.

Така мішанина людей, як у Пенсильванії і Нью-Йорку, найкраще відображає строкату природу американської нації. 1646 року уздовж річки Гудзон жили голландці, дат-

чани, французи, норвежці, шведи, англійці, шотландці, ірландці, німці, поляки, чехи, португальці, італійці – авангард мільйонів, які мали ще прийти.

Голландці й далі справляли важливий соціальний і економічний вплив на регіон міста Нью-Йорка, ще довго після падіння Нової Голландії та її приєднання до Британської колоніальної системи. Гостроверхі круті дахи їхніх осель стали неодмінною частиною архітектури міста, а їхні купці надали Мангеттенові його метушливого торгівельного духу.

ПІВДЕННІ КОЛОНІЇ

Противагою Новій Англії та середнім колоніям були переважно сільські південні поселення: Вірджинія, Мериленд, Північна й Південна Кароліна та Джорджія.

Наприкінці XVII сторіччя економічний і соціальний устрій Вірджинії та Мериленда визначали великі плантатори та вільні фермери. Плантатори приморського регіону, які спиралися на працю рабів, мали в руках політичну силу і найкращі землі. Вони споруджували великі будинки, засвоювали аристократичний спосіб життя, намагалися підтримувати контакт з заморським культурним світом.

Водночас вільні фермери, що працювали на менших ділянках землі, засідали в народних зборах і обиралися на державні посади. Їхня відверта незалежність постійно утримувала плантаторську олігархію від брутальних порушень прав вільної людини.

Чарстон у Південній Кароліні став провідним портом і торговельним центром Півдня. Там поселенці вдало поєднували сільське господарство з комерцією, і ринкова площа стала джерелом процвітання. Густі ліси давали добрий прибуток. Деревина, смола і живиця з болотної сосни давали декотрі з найкращих суднобудівних матеріалів у світі. Не прив'язані до сьогорічного врожаю як Вірджинія, так і Північна та Південна Кароліна, крім того, продукували й вивозили рис та індиго – уживану для фарбування тканин синю фарбу, що добувалася з місцевих рослин. До

1750 року у двох колоніях – Північній та Південній Кароліні – мешкало понад 100 000 чоловік.

У південних колоніях, як і повсюди, зростання населення у глибині країни мало особливе значення. Німецькі іммігранти, шотландці та ірландці, які не бажали надалі жити в первісних приморських поселеннях, де сильний вплив мали англійці, просувалися вглиб країни. Ті, хто не міг забезпечити себе родючою землею на узбережжі або вже виснажив свою землю, знаходили надійний притулок у горах на Заході. Незважаючи на неймовірні труднощі, невгамовні фермери все прибували, і до 30-х років XVIII ст. уже влилися у вірджинську долину Шенандоа. Її внутрішня частина була поцяткована фермами.

Займаючи окраїни індіанських земель, родини поселенців будували хати, розчищали ділянки в хащах і вирощували маїс та пшеницю. Чоловіки одягалися в шкіру з оленів та овець, яку все одно називали оленьою, жінки носили домотканий одяг. Їхня їжа складалася з оленини, дикого індики та риби. У них були свої розваги: збориська довкола спечених туш, танці, новосілля для молодят, змагання зі стрільби й виготовлення ватованих ковдр: такі ковдри досі лишаються в традиції американців.

СУСПІЛЬСТВО, ШКОЛИ І КУЛЬТУРА

Важливим чинником, який стримував появу могутньої американської аристократії, загалом дворянського класу в колоніях, стало те, що кожен у заснованій колонії міг знайти нову домівку на пограниччі. Через те час від часу провідні постаті на узбережжі мусили під загрозою масового руху в пограниччя лібералізувати політичну і релігійну практику, задовольняючи вимоги щодо земель. Цей рух у підгір'я мав неабияку вагу для майбутнього Америки.

Важливими для подальшого розвитку суспільства виявилися основи американської освіти й культури, закладені в колоніальний період. Гарвардський коледж було засновано 1636 року в Кембриджі, штат Массачусетс. Під кі-

нець сторіччя був заснований Коледж Вільяма й Мері у Вірджинії. Через кілька років була відкрита школа-коледж штату Коннектикут, що згодом стала Єльським університетом. Але ще знаменнішим було зростання шкільної системи, організованої властями штату. Пуританська вимога самому читати Святе Письмо підкреслювала важливість освіти.

1647 року колонія Массачусетської затоки видала «Закон про старого облудника Сатану», який вимагав улаштувати в кожному селищі, що налічує понад 50 родин, граматичну школу (школу латинської граматики, що готувала учнів до коледжу). Невдовзі по тому всі інші новоанглійські колонії, крім Род-Айленда, наслідували її приклад.

Перші іммігранти до Нової Англії, які привезли з собою власні невеличкі бібліотеки, і далі завозили книжки з Лондона. І вже в 80-х роках XVII ст. бостонські книгарі жваво торгували творами класичної літератури, історії, політики, філософії, науки, теології та белетристики. 1639 року в Гарвардському коледжі було встановлено перший у англійських колоніях і другий у Північній Америці друкарський верстат.

Перша школа у Пенсильванії відкрилася 1683 року. Там навчали читати, писати і вести рахунки. Потім у той чи інший спосіб кожна квакерська громада дбала про початкову освіту для дітей. Поглиблене навчання з класичних мов, історії та літератури давалося в Дружній Громадській школі, що досі існує у Філадельфії під назвою Статутна школа Вільяма Пенна. У школі безкоштовно навчалися діти з бідних родин, але сім'ї заможних родин платили за навчання своїх дітей.

У Філадельфії численні приватні школи без релігійного розмежування навчали мов, математики і природничих наук; були й вечірні школи для дорослих. Про жінок теж не забули, однак їхня освіта обмежувалася навчанням справ хатнього порядкування. Приватні вчителі навчали дочок багатих філадельфійців французької мови, музики, танців, малюванню, співу, граматики, а часом навіть бухгалтерського обліку.

У XVIII сторіччі інтелектуальний і культурний розвиток Пенсильванії значною мірою відображали дві могутні особистості – Джеймса Логана і Бенджаміна Франкліна. Логан був секретарем колонії, і це в його добірній бібліотеці Франклін знайшов найновіші наукові праці. 1745 року Логан спорудив будинок для своєї книгозбірні і подарував містові і будинок, і книжки.

Внесок Франкліна в інтелектуальне життя Філадельфії був ще більший. Він заснував дискусійний клуб, що став зародком Американського філософського товариства. Його зусилля призвели також до утворення публічної академії, яка згодом розвинулась у Пенсильванський університет. Він був ініціатором улаштування передплатної бібліотеки, яку назвав «Матір'ю всіх північно-американських передплатних бібліотек».

У південних колоніях багаті плантатори та купці запрошували приватних вихователів для своїх дітей з Ірландії або Шотландії. Інші вивозили дітей до англійських шкіл. Посідаючи такі можливості, заможні класи узбережжя не були зацікавлені в розвитку загальної освіти. На додачу, через віддаленість ферм і плантацій запроваджувати громадські школи було складно. У Вірджинії існувало кілька безплатних шкіл, улаштованих на приватні пожертви: школа Симса була заснована в 1647, а Ітонська – в 1659 році.

Але прагнення вчитися не лишалося в межах поселень громад. У пограниччі шотландці та ірландці, хоча й жили в примітивних хатинах, були широко віддані навчанню й докладали чималих зусиль, щоб залучити до своїх поселень учених проповідників.

Літературна творчість у колоніях обмежувалася в основному Новою Англією. Увага зосереджувалася, головним чином, на релігійних темах. Найвизначнішою продукцією друкарського верстата стали проповіді. Знаменитий пуританський священик, превелебний Коттон Мазер, написав близько 400 праць. Його шедевр, «*Magnalia Christi Americana*» («Дива Христові американські») відтворював картини історії Нової Англії. Але тодішнім найпопулярні-

шим твором стала поема «Судний день» превелебного Майкла Віглзворта, що в страхітливих образах зображувала Страшний Суд.

1704 року в Кембриджі, штат Массачусетс, вийшла перша в колонії газета, що мала успіх. До 1745 р. по всіх колоніях уже видавалися 22 газети.

У Нью-Йорку сталася важлива подія для проголошення принципу вільної преси – зокрема, у зв'язку з судовою справою Йоганна Петера Зенгера, чия «Нью-йоркська щотижнева газета», заснована 1733 року, продемонструвала опозиційне ставлення до уряду. Після двох років її публікації колоніальний губернатор не витерпів сатиричних шпильок Зенгера і кинув його до в'язниці за підбурливу листівку. Протягом 9-місячного судового процесу, що збудив жвавий інтерес по всіх колоніях, Зенгер продовжував редагувати газету за ґратами. Ендрю Гамільтон, видатний юрист, який захищав Зенгера, довів, що звинувачення, опубліковані Зенгером, – правдиві, а отже, не містять підбурення. Суд присяжних склав вирок: «Не винний», і Зенгера випустили на волю.

Розквіт міст збудив страхи, що диявол зманює суспільство до гонитви за світськими багатствами, які стали підґрунтям для релігійної реакції 1730-х років, відомої як Велике Пробудження. Надихалася вона двома особами, однією з яких був Джордж Вайтфілд, методист-відродженець, що прибув з Англії 1739, а другою – Джонатан Едвардс, що спершу служив у конгрегаціоналістській церкві в Нортемптоні, штат Массачусетс.

Вайтфілд розпочав релігійне відродження у Філадельфії, а згодом поїхав далі по Новій Англії. Своїми акторськими здібностями, бурхливою жестикуляцією та емоційним словом він збирав до 20 тисяч слухачів. Священники полишали державну церкву, аби проповідувати «відродження», і релігійна колотнеча прокотилася по Новій Англії та середніх колоніях.

Серед тих, хто зазнав впливу Вайтфілда, був Едвардс, і Велике Пробудження сягнуло апогею у 1741 році, коли він виголосив проповідь «Грішники в руках гнівного Бога».

Едвардс не вдавався до театральних ефектів; його проповіді були витримані в спокійному, глибокодумному стилі. Він підкреслював, що державні церкви намагаються вихолостити християнство від його емоційного змісту. Його найвідоміший твір («Про свободу волі», 1754 р.) спрямований на примирення кальвінізму із просвітництвом.

Велике Пробудження дало поштовх євангелічним віровизнанням і духові Відродження, що й надалі відігравали визначальну роль в американському релігійному і культурному житті. Воно послабило вплив панівної церкви і спонукало віруючих покладатися на власне сумління. Мабуть, найістотнішим виявилось те, що воно призвело до поширення різних сект та віровчень, які, у свою чергу, захочували до прийняття загального принципу релігійної терпимості.

КОЛОНІАЛЬНОГО УРЯДУ

В усіх фазах розвитку колоніального періоду разючою ознакою став брак контролю і впливу збоку англійського уряду. Всі колонії, крім Джорджії, виникли як компанії акціонерів або як феодалні володіння, надані королівськими грамотами. Той факт, що король передавав свою безпосередню суверенність над поселеннями Нового Світу компаніям і землевласникам – не означав, звичайно, що колоністи в Америці безсумнівно були вільні від зовнішнього контролю. Наприклад, за умовами привілею, наданого Вірджинській компанії, вся урядова влада належала самій компанії. Проте королівський уряд сподівався, що правління компанії перебуватиме в Англії, а тому жителі Вірджинії матимуть не більший голос у врядуванні своїм краєм, ніж якби король сам зберіг абсолютну владу.

Колонії, зі свого боку, ніколи не вважали себе за підлеглих, вони уявляли себе співдружністю, а то й державою, деś майже рівною Англії та вільно пов'язаною з лондонською владою. Так чи інакше, цілковита влада з-за океану звелася нанівець. Колоністи – спадкоємці традицій прадавньої боротьби англійців за політичні свободи – вті-

лювали їх у першій Вірджинській хартії. Ця хартія передбачала, що англійські колоністи матимуть усі свободи, пільги і гарантії недоторканності, «ніби вони народилися й лишаються в нашому Англійському королівстві». Отже, вони мали користуватися привілеями Великої Хартії і звичаєвого права. 1618 р. Вірджинська компанія склала інструкції своєму призначеному губернаторові, згідно з якими вільні жителі плантацій мають вибирати представників, аби ті разом з губернатором та призначеною радою видавали розпорядження для добра колонії.

Виявилось, що ці заходи належать до найдалякосяжніших у всьому колоніальному періоді. Відтоді було загальновизнано, що колоністи мають право брати участь в урядуванні ними. У більшості прикладів король, надаючи нові привілеї, передбачив у грамотах, що вільні люди колоній матимуть голос у виробленні законодавства, яке їх стосується. Наприклад, грамоти, надані Калвертам у Мериленді, Вільямові Пенну – у Пенсильванії, землевласникам у Північній і Південній Кароліні, а також у Нью-Джерсі, підкреслювали, що законодавство має здійснюватися за «згодою вільних людей».

У Новій Англії упродовж багатьох років самоврядування було ще повнішим, ніж в інших колоніях. На борту «Мейфлавера» переселенці ухвалили настанову для уряду, яка звалася «Мейфлаверською угодою»: «об'єднатися в громадянське суспільство задля кращого врядування і самозбереження, і в силу цього видати, встановити, оформити такі справедливі й рівні для всіх закони, розпорядження, акти, установлення і служби... як уявлятиметься найвідповіднішим загальному добру колонії...»

Хоча це не стало законною підставою для переселенців, щоб установити систему самоврядування, та проти цього заходу ніхто й не виступив, і, керуючись «Угодою», плімутські поселенці спромоглися протягом багатьох років вести власні справи без зовнішнього втручання.

Подібна ситуація склалася і в компанії Массачусетської затоки, якій було надано право самоврядування. Таким чином, уся влада опинилася в руках осіб, що жили в коло-

нії. Спочатку з десяток первісних членів компанії, що прибули до Америки, спробували правити автократично. Та інші колоністи невдовзі зажадали права голосу в громадських справах, зауваживши, що відмова призведе до масової міграції.

Зважаючи на ці погрози, члени компанії поступились, і контроль над урядуванням перейшов до виборних представників. А потім і інші новоанглійські колонії – такі, як Коннектикут і Род-Айленд, теж спромоглися стати самоврядними, проголосивши, що вони не підлягають жодному урядові, а потім заклали власну політичну систему за взірцем «Мейфлаверської».

Тільки у двох випадках самоврядування не було передбачене. Це були Нью-Йорк, переданий за грамотою Карла II у володіння його братові герцогові Йоркському (що згодом став королем Яковом II), і Джорджія, передана «групі опікунів». В обох випадках самоврядування виявилось недовготривалим, бо колоністи вимагали законодавчого представництва з такою рішучістю, що влада скоро поступилася.

Зрештою, більшість колоній стала королівськими, але в середині XVII сторіччя англійці були надто заклопотані громадянською війною (1642–1649), а також Пуританською Співдружністю та протекторством Олівера Кромвеля, і не змогли провадити ефективну колоніальну політику. Після поновлення на троні Карла II та династії Стюартів у 1660 р. Англія змогла приділяти більше уваги колоніальній адміністрації. Але навіть тоді ця адміністрація була неефективна і їй бракувало послідовного плану, тож колонії були загалом полишені на власне керівництво.

Віддаленість від метрополії ще більше ускладнила контроль над колоніями. До цього долучалася й специфіка життя у тодішній Америці. З невеликих країн, насичених людними містами, переселенці потрапляли в край, що видавався їм безмежним. На такому континенті природні умови сприяли суворому індивідуалізму, бо люди звикали вирішувати власні справи самостійно. Урядування лиш

помалу проникало в глибину країни, і на пограниччі часто панувала анархія.

І все-таки прийняття колоніями самоврядування не минало зовсім без опору. В 70-х роках XVII ст. міністри торгівлі та плантацій – королівський комітет, створений для розвитку торгівельної системи колоній – запропонували скасувати привілеї Массачусетської затоки, оскільки ця колонія супротивилась економічній політиці уряду. 1685 року Яків II схвалив пропозицію створити домініон Нової Англії і підвести колонії, розташовані південніше Нью-Джерсі, під його юрисдикцію, посилюючи контроль королівського уряду над регіоном. Королівський губернатор сер Едмунд Ендрос урядовим наказом наклав податки, запровадив інші суворі заходи, заточивши до в'язниці тих, хто опирався новій політиці.

Коли звістка про революцію 1688–1689 років, що повалила Якова II, долетіла до Бостона, місцеве населення повстало і кинуло Ендроса за ґрати. За новою хартією Массачусетс і Плімут були в 1691 році вперше об'єднані як королівська колонія Массачусетської затоки. Інші колонії, що увійшли до домініону Нова Англія, швидко відновили свої попередні уряди.

Революція справила й інший позитивний вплив на колонії. Білль про права й Закон про віротерпимість від 1689 року підтвердили свободу релігії для християн, обмеживши королівську владу. Не менш важливим видається «Другий трактат про врядування» Джона Локка 1690 р., що розвинув теорію врядування, заснованого не на божественному праві, а на договорі, ствердивши, що народ, наділений природними правами на життя, волю і власність, може чинити спротив, коли уряди порушують ці природні права.

Колоніальна політика на початку XVIII ст. нагадувала англійську політику в XVII ст. Революція ствердила верховенство парламенту, але губернатори колоній намагалися втілювати там владу, яку король втратив у Англії. Колоніальні асамблеї, знайомі з подіями в Англії, намагалися утвердити свої «права» і «свободи». На початку XVIII

ст. законодавчі збори колоній мали два істотних повноваження, схожі до тих, що мав англійський парламент: право голосувати про податки та витрати і право виступати з законодавчою ініціативою, а не тільки діяти за пропозицією губернатора.

Законодавчі органи скористалися цим правом, аби стримати владу королівських губернаторів та вжити інших заходів для зміцнення своєї влади і впливовості. Все нові й нові сутички між губернатором та асамблеєю чимдалі пробуджувати у колоністів розуміння антагонізму американських і англійських інтересів. У багатьох випадках королівська влада не розуміла важливості того, що роблять колоніальні асамблеї, і просто нехтувала втіленням їхніх заходів. Проте ці акти встановлювали прецеденти й принципи і згодом увійшли до «конституції» колоній.

Таким шляхом законодавчі органи колоній утверджували право на самоврядування. Мало-помалу центр колоніальної адміністрації змістився з Лондона до провінційних столиць.

ВІЙНА З ФРАНЦУ- ЗАМИ ТА ІНДІАН- ЦЯМИ

Кілька разів у XVIII ст. Франція і Британія зав'язували воєнні конфлікти в Європі та Карибському морі. Хоча британці в цих війнах здобули певну перевагу – насамперед заволоділи багатими на цукрову тростину Карибськими островами – загалом результати були непевні, і на початку Семирічної війни, в 1754 році, Франція зберігала міцні позиції в Північній Америці.

На той час Франція встановила тісний зв'язок з індіанськими племенами Канади й понад Великими озерами, захопила річку Міссисипі і, збудувавши низку фортів та торговельних факторій, позначила межі великої імперії, що півмісяцем тяглася від Квебека до Нового Орлеана. Таким чином, британці були обмежені вузькою смугою на схід від Аппалацьких гір. Французи загрожували не лише Британській імперії, а й американським колоністам, бо, во-

лодіючи долиною Міссисипі, французи спроможні були стримувати їхнє просування на захід.

Одна збройна сутичка сталася 1754 року під фортом Дюкен, – там, де тепер місто Піттсбург у штаті Пенсильванія, – між загоном французької армії та вірджинськими ополченнями, якими командував двадцятидвохрічний Джордж Вашингтон, вірджинський плантатор і топограф.

У Лондоні міністерство торгівлі спробувало владнати конфлікт, скликавши збори представників від Нью-Йорка, Пенсильванії, Мериленда й новоанглійських колоній. Від 19 червня до 10 липня Олбенійський з'їзд, як його назвали згодом, вів переговори в Олбені, штат Нью-Йорк, з ірокезами, аби поліпшити взаємини з ними і забезпечити їхню лояльність до британців.

Делегати оголосили також союз між американськими колоніями «конче потрібним для їх збереження», і схвалили Олбенійський план союзу. Накреслений Бенджаміном Франкліном, цей план передбачав, що призначений королем президент діятиме спільно з великою радою делегатів, обраною асамблеями, і в раді матиме представників кожна з колоній, пропорційно до її грошового внеску в загальну скарбницю. Цей орган мав опікуватися обороною, відносинами з індіанцями, торгівлею та поселеннями на Заході, а також накладати податки. Але жодна з колоній не прийняла Франклінового плану, бо ніхто не хотів відступити центральній владі ні змоги накладати податки, ні контролю над західними краями.

Краща стратегічна позиція Англії та її вправніше командування зрештою забезпечили їй перемогу у Семирічній війні, тільки скромна частина якої провадилась у Західній півкулі.

У Паризькій мирній угоді, підписаній 1763 року, Франція уступила британцям усю Канаду, Великі Озера та горішню частину долини Міссисипі. Мрія французької імперії в Північній Америці вмерла.

Здобувши перемогу над Францією, Англія змушена була зіткнутися з проблемою, яку досі занедбувала, – врядуванням у своїй імперії. Лондон був заклопотаний налагод-

женням порядку у величезних володіннях, аби полегшити їх оборону, примирити суперечливі інтереси різних територій і народів та рівномірніше розподілити витрати на імперську адміністрацію.

У самій Північній Америці британські території більше ніж подвоїлися. До вузької смужки Атлантичного узбережжя додалися безкраї простори Канади і землі між річкою Міссисіпі й Аллеганськими горами, що самі становили цілу імперію. Населення, що доти було переважно протестантським і англійським, тепер включало франкомовних католиків Квебека й дуже багато християнізованих індіанців. Оборона і врядування на нових територіях, як і на давніх, потребували величезних сум грошей і численного персоналу. Стара колоніальна система вочевидь не відповідала цим завданням.

СЕЙЛЕМСЬКІ ВІДЬМИ

1692 року горстка дівчат у Сейлєі, штат Массачусетс, зазнала дивних нападів після розповідей однієї вест-індської рабині. Коли їх розпитали, вони звинуватили кількох жінок, що то відьми, які мордують їх. Люди в селищі переполошилися, однак не здивувалися: адже у XVII ст. віра в чаклунство була явищем масовим і в Америці, і в Європі.

Те, що скоїлося потім, відображає поодинокі випадки в американській історії, але відчиняє вікно у весь соціально-психологічний світ пуританської Нової Англії. Урядовці селища призначили суд, щоб вислухати звинувачення в чаклунстві, і, не зволікаючи справи, засудили та стратили власницю корчми Бриджит Бішоп. Протягом місяця було засуджено й повішено ще п'ятеро жінок.

Проте істерія наростала – значною мірою через те, що суд дозволяв «очевидцям» свідчити, ніби вони бачили звинувачених як примар-духів або у своїх видіннях. За своєю природою таке «примарне свідчення» було надто небезпечним, адже його не можна було перевірити та об'єктивно довести. До осені 1692 року стратили понад 20 жертв, у тому числі кількох чоловіків. Іще більше сотні перебували у в'язницях – поміж них декотрі з найвизначніших жителів селища. Істерія загрожувала поширитися за межі Сейлєма, і священники по всій колонії закликали покласти край цим судовим розправам. Губернатор колонії погодився розпустити суд. Тих, хто перебував за ґратами, згодом виправдали або відклали їм термін вироку.

Процеси сейлемських відьом довго заворожували американців. З психологічного погляду більшість істориків погоджується, що Сейлем у 1692 році охопило щось на взірєць масової істерії, що розпалювалася через щире віру в існування чаклунства. Вони зауважують, що, незважаючи на участь дівчат, безумство захопило і багатьох дорослих.

Та показовішим видається пильний аналіз постатей – звинувачених і обвинувачів. Селище Сейлем, як і велика частина колоніальної Нової Англії, у той період відображало процес економічного і політичного переходу від загалом аграрної громади, де домінували пуритани, до більш світського торговельного суспільства. Багато обвинувачів представляли традиційний уклад життя, що пов'язувався з фермерством і церквою, в той час як частина звинувачених у чаклунстві належали до нового комерційного класу дрібних крамарів і торгівців. Завуальована боротьба за соціальну і політичну владу в Сейлемі між традиційними групами і новоявленим комерційним класом відобразилася у всіх громадах Америки, набравши химерних форм і згубного характеру, коли громадян захопило переконання, що в їхні домівки вдерся диявол.

Окрім того, процеси над сейлемськими відьмами служать драматичним прикладом того, до яких згубних наслідків можуть спричинитися на практиці сенсаційні, але фальшиві звинувачення. Через те й поширений досі вислів у політичній лексичі, що означає фальшиві звинувачення проти багатьох людей – «полювання на відьом».